

N:o 41.

Ank. till Riksd. kansli den 13 mars 1903, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om införande af lika rösträtt och proportionell valmetod vid val till stadsfullmäktige.

I en inom Andra Kammaren väckt och till lagutskottets behandling hänvisad motion, n:o 76, anför herr *Hj. Branting*:

»Vid riksdagarne 1897, 1899 och 1901 har jag tillåtit mig att fram-bära krafvet på en reform närmast för städernas del af vår i hela världen enastående absurda kommunala röstskala. Mot den från första-kammarhåll i lagutskottet drifna uppfattningen, att kommunen bara är ett vanligt bolag, man frivilligt går med i, och där den, som har råd att köpa flera aktier, också bör ha mest att säga, har jag för min del hållit på personlighetsprincipen, önskat se kommunen i vårt land erkännas som en association af fria och jämlika svenska medborgare, där den kommunala självstyrelsen äntligen får träda i det kommunala rikedomensväldets ställe. Mitt yrkande har sålunda måst blifva: *lika* kommunal rösträtt.

Men då verklig självstyrelse innebär, att ett samhälles skiftande intressen och partier också alla bli representerade i proportion till sin styrka ute bland medborgarne, har jag också velat med den lika kommunala rösträtten förbinda införandet af *proportionella val*. Detta yrkande må väl visa med största möjliga tydlighet, att det hittills från hvarje inflytande på sin egen kommuns angelägenheter utestängda flertalet icke har någon

tanke på att i sinom tid mot de nu enväldigt bestämmande tillämpa samma orättvisa som den, för hvilken de själfva under nuvarande förhållanden äro utsatta. Å andra sidan står för mig som själfklart, att proportionella val på intet vis kunna *ersätta* själfva den stora reformen att omsider införa medborgerlig likställighet på det kommunala området. Skulle man behålla som grundval, att t. ex. en välbärgad arbetsgifvare väger upp hundra sina arbetare, men ofvanpå detta konstruerade fram en proportionell valmetod, så tillförsäkrade detta möjligen arbetareskarorna en eller annan talman inom stadsfullmäktige, men hela den ensambestämmande makten skulle fortfarande förblifva hos det förmögna fåtalet, som blott finge ett säkert välkommet tillfälle att med proportionalitetens nymoderna fikonalöf söka något skyla den nakna, brutala orättvisan hos den 100-gradiga röstskalan.

Både 1899 och 1901 blef resultatet af motionen, att Andra Kammaren för sin del beslöt en skrifvelse till Kungl. Maj:t i syfte, att Kungl. Maj:t ville taga frågan om ytterligare begränsning af den kommunala rösträtten i stad under öfvervägande samt för Riksdagen framlägga de förslag till sådan begränsning, som af förhållandena finnas påkallade. Vid 1901 års riksdag uttalade också två af de talare, som utom motionären deltog i debatten, sin principiella tillslutning till krafvet på lika rösträtt, ehuru de i sina yrkanden instämde i skrifvelseförslaget. Det behöfver knappt tilläggas, att Första Kammaren sörjde för att den samhällsvådliga skrifvelsen aldrig blef afsänd till sin bestämmande.

Redan i den förra Andra Kammaren fanns emellertid sålunda i någon mån resonans för yrkandet på demokratisering af den kommunala rösträtten i städerna. Kanske jag då kan våga hysa den förhoppningen, att den ur nya val framgångna kammaren nu skall så pass starkt understryka detta kraf, att det, alldeles oafsedt Första Kammarens hållning, förspörjes ända fram till regeringen, hvilken ju icke heller blifvit i sin sammanställning oberörd af de senaste årens händelser.

Att här på nytt upprepa den argumentation, som finnes nedlagd i mina föregående motioner, torde icke vara behöfligt. Jag tillåter mig hänvisa till särskildt motionen n:o 163 vid 1899 års riksdag och n:o 125 vid 1901 års riksdag. De skäl, som där utvecklats, stå orubbade kvar, där de icke vunnit sedan dess ökad styrka. Så är t. ex. fallet med det argument, som hämtas ur det växande intresset hos de djupa lagren att få sina synpunkter fram inför stadsfullmäktige. Arbetarne deltaga redan i en hel rad af samhällen lifligt i de kommunala valen, men vare sig de, som oftast händer, blott få konstateradt, att de, fastän flertal, dock stå maktlösa, eller de under gynnsamma förhållanden vinna någon framgång, alltid växer i allt vidare kretsar *förbittringen* mot denna 100-gradiga skala,

hvilken med skäl betraktas som ett af de mest monstruösa utslagen af rikedomsväldet i detta land. Det kan för öfrigt förtjäna tilläggas, att dessa känslor gentemot den 100-gradiga visst icke äro inskränkta till de kretsar, där arbetarerörelsens synpunkter blifvit de förhärskande. Jag har t. ex. från ett litet stadssamhälle i södra Sverige, icke från kroppsarbetare, utan från en grupp borgare, erhållit en direkt uppmaning att icke släppa taget i fråga om den kommunala rösträttens reformering.

Hvad särskildt de proportionella valen beträffar, uttalade ännu 1901 års lagutskott stora betänkligheter i fråga om deras praktiska tillämplighet. Sedan dess ha ju allbekanta förhållanden bragt denna fråga i ett helt annat läge. Hvad den nu pågående utredningen lärer komma att visa för andra-kammar-valens del, står ju på goda grunder i vida fältet, men alltid torde den göra klart, att för stadsfullmäktigeval — hvilka gälla ett genomfördt *enkammarssystem* och där listval sedan gammalt praktiserats — några vare sig principiellt eller praktiskt vägande skäl alls icke skulle föreligga mot metodens införande.

Det är helt visst på högsta tid, att friskt demokratiskt blod snart i vårt land tillføres de ytterst viktiga delar af samhällsorganismen, i hvilka det kommunala lifvet starkast framträder. Vilja vi hålla oss uppe som kulturfolk, måste också Sveriges stadskommuner begynna gripa sig an med en mängd sociala reformuppgifter, där just kommunernas medverkan ofta är den afgörande, och beträffande hvilka man Europa rundt och icke minst hos våra närmaste grannar redan står i fullt arbete.

Den 100-gradiga skalan representerar ej ens ett s. k. »patriarkaliskt» förflutet, utan rätt och slätt plutokratien i dess mest krassa form. Men framtiden tillhör demokratiens och likställighetens principer. Jag hemställer sålunda ännu en gång, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utarbetande och framläggande af förslag till ändrade bestämmelser angående rösträtten vid val till stadsfullmäktige, grundade på principen: lika rösträtt — proportionella val.»

I motionens syfte hafva tre ledamöter af Andra Kammaren instämt.

I sammanhang med ofvanberörda motion har utskottet till behandling förehått en af herrar *H. Hedlund* och *G. Elowson* inom Andra Kammaren afgifven och till utskottet hänvisad motion, n:o 108, med hemställan, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruledes proportionellt valsätt lämpligen låter sig användas vid val af stadsfullmäktige, samt därefter för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i kungl. förordningen om kommunalstyrelse i

stad den 21 mars 1862, att den proportionella valmetoden tillämpas vid val af stadsfullmäktige.

Den till stöd för sistnämnda motion afgifna framställningen är af följande lydelse:

»Vid sistlidet års riksdag väckte undertecknad Hedlund den motion, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i kungl. förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862, att den proportionella valmetoden tillämpas vid val af stadsfullmäktige.»

I motiveringen anfördes bland annat:

»Den graderade röstskalan upprättar, som bekant, i de svenska kommunerna ett förmögenhetsvälde utan like i något annat land. Att efter hand begränsa denna och därigenom något jämnare bland skattdragarne fördela inflytandet på de kommunala angelägenheterna har visat sig vara ett segt och långsamt arbete. Först år 1900 genomfördes en begränsning af den kommunala rösträtten på landet, och hvad städerna vidkommer, har intet åtgjorts, sedan år 1869 högsta röstetalet begränsades till 100 röster och en femtiondedel af valkretsens hela röstetal. Andra Kammaren har åren 1891 och 1899 uttalat sig för en ytterligare begränsning af den kommunala rösträtten i stad, utan att det dock haft någon påföljd.

»Det finnes emellertid en utväg att i de kommuner, hvilkas angelägenheter handhafvas af fullmäktige, sålunda i främsta rummet stads-kommunerna, åvägabringa något rättvisare förhållanden äfven med den graderade skalans ensidiga röstfördelning. Det sker genom införande af ett *proportionellt valsysteem* vid val af kommunalrepresentation. De höga röstetalen behärska visserligen fortfarande valen. Men medan de för närvarande till regel äga makt att besätta samtliga platser i kommunalrepresentationen, om de hålla tillsammans, skulle i sådant fall ett mindretal af jämförelsevis få röster, afgifna af många röstande, kunna insätta någon eller några af de sina.

»Den graderade röstskalans svåraste olägenheter äro väl, att klickvälde lätt kan uppstå och att den stora mängden af smärre röstägare, hvilken finner sig vanmäktig inför de höga röstetalen, intages af likgiltighet, ofta åtföljd af bitterhet och misstro, hvaraf medborgarandan lider. Proportionsvalet leder till insättandet i representationen af ett mindretal, som kan öfva kritik och föra de smärre röstägarnes talan. Det har också med rätta anmärkts, att vid stadsfullmäktigval, då en mängd platser skola besättas, hvarje lista till regeln upptager blott några verkligt betydande

namn och för resten fylles med obetydligheter. Proportionsvalet skulle införskaffa i kommunalrepresentationen såväl flertalets som mindretalets mest betydande kandidater samt sålunda inverka förmånligt på dennas sammansättning.

»Äfven där partiskillnaden vid kommunala val icke går vågrätt, utan lodrätt genom samhället, så att de höga röstetalen stå delade sinsemellan liksom de små, framstår ändamålsenligheten och rättvisan af det proportionella valsättet i påfallande grad. Halfva antalet fullmäktige skall på en gång tillsättas, och för närvarande kan det hänga på ett fåtal röster, om hela majoritets- eller hela minoritetslistan går igenom, medan ett proportionellt valsystem skulle tillförsäkra ett dess större antal af mindretalets män inträde i representationen, ju närmare hvaradera partiets röstsiffror stå hvarandra.

»Okontrollerad makt leder alltför lätt till missbruk, och i synnerhet i mindre samhällen, där den graderade röstskalan för närvarande låter stadsfullmäktige omvälja och komplettera sig själfva, är det angeläget, att valanordningar träffas, hvilka tillförsäkra åtminstone några af mindretalets målsmän inträde i representationen. Den kritik och yttranderätt, hvilken vid kommunalstämma och allmän rådstuga tillkommer hvarje röstberättigad medlem af kommunen, skulle på sådant sätt få någon ersättning. Medan det proportionella valsystemet eljest plägar förordas såsom ett skydd för mindretalets rätt, skulle det i våra kommuner, så länge den graderade röstskalan råder i nuvarande eller lindradt skick, blifva efter omständigheterna ett skydd för flertalets rätt, hvilket ej minskar dess existensberättigande. — —

»Samma skäl för användningen af proportionsval gälla för de landskommuner, hvilka välja fullmäktige, som för städerna. Då emellertid de senares valmyndigheter kanske äro i allmänhet bättre rustade för att rätt tillämpa den proportionella valproceduren, hvilken alltid måste stå efter det vanliga majoritetsvalet i enkelhet, torde vara lämpligast att tills vidare inskränka det nya valsättets användning till städerna.»

Motionen lände då icke till någon åtgärd, om också samtliga de talare, som i Andra Kammaren yttrade sig i ämnet, erkände det behjärtansvärda i hennes grundtanke. Vi skulle under sådana förhållanden icke hafva nu återupptagit frågan, om icke vid den därpå följande behandlingen af den politiska rösträttsfrågan starka sympatier i båda kamrarna hade framträdtt för tillämpning af det proportionella valsystemet vid politiska val, med påföljd, att Kungl. Maj:t tillsatt en kommitté med uppdrag att utreda bland annat frågan om proportionella riksdagsmannaval och om detta systems lämplighet för våra förhållanden. Denna kommitté äger

gifvetvis de bästa betingelser att kunna på tillfredsställande sätt utreda äfven frågan om kommunala proportionsval. Och ingen anledning finnes att längre uppskjuta en sådan utredning, då en mångsidigare sammansättning af stadsfullmäktigförsamlingarna, än majoritetsvalet med den graderade röstskalan medger, utan gensägelse är önskelig, och då det nu i allt fall sättes i fråga, att valmän och valförrättare skola vänja sig vid denna metod vid politiska val.

Att det proportionella valsystemet väl låter tillämpa sig på val med graderad röstskala, vitsordas af aktuarien I. Flodström, hvilken i sitt med statsbidrag utgifna arbete om »Proportionella valmetoder» yttrar (sid. 9): »Flertalet af de proportionella valmetoderna kunna nämligen utan svårighet tillämpas äfven vid användningen af graderad röstskala, antingen så, att de röstande till sin disposition erhålla ett olika antal röstsedlar, såsom vid de belgiska valen, eller på det sätt, att — såsom hos oss vid stadsfullmäktigval, val inom aktiebolag m. m. — det för hvarje väljare fastställda röstetalet vid röstsedelns aflämnande antecknas å dess baksida och hvarje röstsedel sedan anses lika med så många röstsedlar, som det antecknade röstetalet angifver.»

I öfrigt tillåta vi oss hänvisa till en bilaga, framställande tillvägagången vid ett proportionellt stadsfullmäktigval, hvarvid Emil Svenséns metod blifvit använd.»

Nämnda bilaga är af följande lydelse:

»Exempel på proportionellt stadsfullmäktigval.

Tio platser skola tillsättas. Hvarje valman röstar på hvilka och så många kandidater honom lyster, men uppsätter namnen i den ordning, han önskar dem valda. Sex listor samla kring sig valmännens röster:

- 1:o) 12,341 röster gifvas åt $a^1, a^2, a^3, a^4, a^5, a^6, a^7, a^8, a^9$;
- 2:o) 5,855 röster gifvas åt $a^1, a^2, b^1, b^2, b^3, b^4, b^5$;
- 3:o) 5,477 röster gifvas åt $c^1, c^2, c^3, c^4, b^1, b^2$;
- 4:o) 1,252 röster gifvas åt $a^1, b^1, b^2, b^3, a^3, a^4$;
- 5:o) 626 röster gifvas åt e^1, a^2, a^3, a^4, a^5 ;
- 6:o) 89 röster gifvas åt c^1, c^2, f^1, f^2, f^3 .

25,640 röster äro afgifna, valkvot $\frac{25640}{10} = 2,564$.

De, som uppnått denna siffra, äro i första hand valda.

Preliminär röstfördelning:

Af listan 1 få a^1 , a^2 , a^3 , a^4 2,564 röster hvar och a^5 2,085 röster.

Af listan 2 få, då a^1 och a^2 redan anses valda, b^1 och b^2 2,564 röster hvar och b^3 727 röster. Af listan 3 få c^1 och c^2 2,564 röster hvar och c^3 349 röster. Af listan 4 får, då a^1 , b^1 och b^2 redan äro valda, b^3 samtliga 1,252 röster, hvilket med förut erhållna 727 gör 1,979. Af listan 5 får c^1 samtliga 626. Af listan 6 får f^1 samtliga 89 röster.

Preliminärt valda alltså a^1 , a^2 , a^3 , a^4 , b^1 , b^2 , c^1 , c^2 — summa 8. Men som 10 skulle väljas, äro ännu 2 platser att fylla.

Definitiv röstfördelning:

Fördelningstal (funnet genom att sänka fördelningstalen för de särskilda listorna eller samverkande listgrupperna — här listorna 2 och 4 tillhopa —, tills man funnit det högsta fördelningstal, som möjliggör ett fullständigt val) 2,369. Valde: a^1 , a^2 , a^3 , a^4 , a^5 (af listan 1), b^1 , b^2 (af listan 2), b^3 (1,117 röster af listan 2 och 1,252 af listan 4), samt c^1 och c^2 (af listan 3). Återstående röster tillräknas a^6 496 (från listan 1), c^3 739 (från listan 3), e^1 626 (från listan 5) och f^1 89 röster (från listan 6).»

I likhet med föregående lagutskott, som haft till behandling frågan om införande af lika rösträtt vid val till stadsfullmäktige, kan utskottet icke förorda en sådan lagändring; och ansluter sig utskottet härvid särskildt till 1901 års lagutskotts uttalande i ämnet. Nämnda utskott framhöll, hurusom, under det att på det politiska området personlighetsprincipen gjort sig så till vida gällande, som alla politiskt röstberättigade äro likställda vid rösträttens utöfvande och enhvar bland dem äger en röst, den kommunala lagstiftningen däremot är i fråga om röstberäkningen byggd på förmögenhetsprincipen, samt hvars och ens röstetal, om ock med viss modifikation, är ställt i förhållande till det bidrag, han lämnar till fyllande af kommunens gemensamma behof. Denna skiljaktighet, hvilken syntes utskottet väl förtjänt att fortfarande bibehållas, ägde nämligen sin grund i erkännande af den väsentliga olikheten mellan de uppgifter, som tillhörde vår politiska och vår kommunala representation. Äfven om, yttrade samma utskott vidare, med det kommunala lifvets tillväxt kommunalrepresentationens verksamhetsfält numera, särskildt i de större kommunerna, blifvit utsträckt långt utöfver hvad händelsen var vid tiden

för kommunalförfattningarnas tillkomst, torde dock det sakförhållande kvarstå, att, medan Riksdagen har mångahanda befogenheter och åligganden af icke ekonomisk natur, kommunens verksamhet däremot hufvudsakligen afser gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter af sådan beskaffenhet, att kommunalstyrelsens förnämsta uppgift är fastställande af kommunens inkomst- och utgiftsstat. Att för den kommunala röstberäkningen tillämpa grundsatsen af likställighet ansåg utskottet med hänsyn härtill skola, långt ifrån att leda till rättvisa, snarare kunna medföra de största orättvisor.

Herr Brantings förevarande framställning i ämnet synes utskottet ej ägnad att i någon mån förringa giltigheten af de skäl, som sålunda anförts för bibehållande af den gällande grundsatsen för röstberäkningen vid val till stadsfullmäktige. Motionären har med hänvisning till sina föregående motioner i samma syfte nu särskildt framhållit arbetarebefolkningens i städerna alltjämt ökade deltagande i de kommunala valen och växande intresse för kommunala angelägenheter. Dessa förhållanden, som beträffande åtminstone de större städerna äro obestridda, torde dock ej i och för sig utgöra något skäl att bryta mot den hittills gällande principen om den kommunala rösträttens beroende af förmögenheten.

Utskottet, som sålunda bestämdt afstyrker förslaget, att val af stadsfullmäktige skola grundas på principen af lika rösträtt, vill med det anförda dock ej hafva uttalat, att utskottet ställer sig afvisande mot hvarje förändring af den kommunala röstberäkningen i stad. Mot tanken på en dylik begränsning, för så vidt den sker utan rubbning af grundsatsen om den kommunala rösträttens beroende af förmögenheten, möta icke några principiella betänkligheter. Tvärtom kan den gräns i berörda hänseende, hvilken nu finnes fastställd, liksom hvarje sådan gräns endast äga relativ giltighet, och bör densamma alltså underkastas jämkning, då omständigheterna därtill föranleda. I likhet med 1901 års lagutskott, som yttrade sig jämväl i denna fråga, finner emellertid utskottet, att den nu fastslagna begränsningen i regel på ett tillfredsställande sätt uppfyller sitt ändamål att förebygga, det en särskildt högt beskattad person eller ett fåtal sådana skulle vara i tillfälle att utöfva kommunalt envælde, och anser sig utskottet därför icke äga tillräcklig anledning att i detta sammanhang förorda någon lagstiftningsåtgärd i förutnämnda syfte.

Såsom herr Brantings motion utvisar, har han jämväl framställt förslag om införande af proportionella val vid tillsättande af stadsfullmäktige. Förslag i samma riktning har väckts af herrar Hedlund och Elowson i deras nu föreliggande motion. Under det att emellertid förstnämnde

motionär ifrågasatt denna lagändring blott i samband med införande af lika rösträtt och såsom ett medel att trygga de nu ledande elementen i den kommunala självstyrelsen mot ett alltför ensidigt majoritetsförtryck från de element, som då skulle komma till makten, hafva de öfrige motionärerna förordat tillämpningen af den proportionella valmetoden vid val af stadsfullmäktige efter den nuvarande röstberäkningen, i syfte att därmed tillförsäkra mängden af mindre röstägare ett ökad inflytande på dessa val.

Med hänsyn till utskottets förut uttalade uppfattning om förslaget att vid val af stadsfullmäktige införa principen af lika rösträtt torde något vidare yttrande angående lämpligheten att vid stadsfullmäktigeval efter sådan grund använda proportionell valmetod icke vara erforderligt. Hvad åter angår frågan om detta valsätts tillämpning på stadsfullmäktigeval efter den nu gällande röstberäkningen, så förelåg senast vid förra riksdagen en af herr Hedlund då väckt motion i samma syfte. Det dåvarande lagutskottet, som ej ansåg sig kunna förorda bifall till berörda motion, framhöll vid behandlingen af densamma, hurusom det visat sig vara förbundet med synnerliga svårigheter att utfinna någon valmetod, hvilken å ena sidan med önskvärd säkerhet tillgodosåge syftemålet att bereda de olika meningar, som vid ett val toge sig uttryck, ett proportionellt inflytande på valets utgång och å andra sidan vore af den enkelhet, att densamma kunde i det praktiska lifvet utan olägenhet tillämpas. Utskottet hade sig ej heller bekant, att någon af de valmetoder, som från skilda håll blifvit föreslagna, lyckats blifva allmänt erkänd såsom i båda dessa hänseenden fullt tillfredsställande. De praktiska svårigheter, som vore förbundna med ett dylikt valsätt, framträdde dessutom särskildt vid dess tillämpning på stadsfullmäktigeval, beroende på att röstvärdet där icke vore lika för alla röstägande, utan bestämdes efter graderad skala. Motionen i fråga lände ej heller till någon Riksdagens åtgärd.

Närmaste anledningen till, att frågan om det proportionella valsättets införande vid stadsfullmäktigeval nu änyo blifvit väckt, angifves af motionärerna vara de starka sympatier, som vid behandlingen nästlidet år af den politiska rösträttsfrågan i Riksdagen uttalades för tillämpning af det proportionella valsystemet vid politiska val, samt den omständigheten att Kungl. Maj:t i anledning häraf tillsatt en kommitté, som erhållit i uppdrag att utreda frågan om proportionella val till Riksdagens Andra Kammare. Motionärerna hafva ansett lämpligt, att till denna kommitté jämväl lämnades uppdraget att utreda frågan om kommunala val på proportionell grund.

Denna uppfattning kan utskottet emellertid ej dela. Utan att underkänna betydelsen af de skäl, som tala till förmån för grundsatsen om proportionella val äfven vid val af stadsfullmäktige, finner nämligen utskottet, i likhet med 1902 års lagutskott, uppenbart, att nämnda fråga är af särdeles svårlöst beskaffenhet. Ett nytt bevis därå gifves af den i bilagan till motionen beskrifna valmetoden, hvilken i fråga om enkelhet och öfverskådlighet lämnar mycket öfrigt att önska. Då tillika spörsmålet om proportionella val på det politiska området är af den stora vikt, att det synes böra få lösas för sig, anser utskottet lämpligt, att man afvaktar resultatet af den utredning, som lämnats åt nämnda kommitté att verkställa, innan frågan om metodens användande jämväl för kommunala val göres till föremål för undersökning. Först då det lyckats att finna en proportionell valmetod, som vid tillämpningen visat sig tillfredsställande för valen på det politiska området, torde tiden vara inne att utreda frågan om lämpligheten att tillämpa samma eller en liknande metod på de kommunala valen.

Med stöd af det anförda hemställer utskottet alltså,

att förevarande motioner icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 13 mars 1903.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Reservationer:

af herrar *Zetterstrand*, *Lindhagen*, *F. Andersson*, *A. Olsson* och *Segerdahl*, hvilka ansett, att utskottet bort i anledning af förevarande motioner hemställa, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under öfvervägande ej allenast frågan om ytterligare begränsning af den kommunala rösträtten än äfven, huruvida det därjämte kunde befinnas lämpligt att vid stadsfullmäktigeval använda proportionellt valsätt, samt därefter för Riksdagen framlägga de förslag till lagändringar, som kunna finnas af förhållandena påkallade;

af herrar *Nilsson* och friherre *Bonde*, hvilka ansett, att utskottet bort i anledning af herr *Brantings* motion hemställa, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga frågan om ytterligare begränsning af den kommunala rösträtten i stad under öfvervägande samt för Riksdagen framlägga de förslag till sådan begränsning, som af förhållandena finnas påkallade.

Herrar *Waldenström* och *Styrlander* hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.
